

- 100 Pih sape je čez zemljo pihajoče
vsa svetna čast; zmír smer se ji menjava
in druga smer ime spet drugo hoče.
- 103 Čez tisoč let... bo večja tvoja slava,
če star umreš al v dobi otročeta,
ročico ki za papco iztegava?
- 106 V primeri z večnostjo kaj so ta leta?
Lagljè primerjaš hip, ko okó zamžika,
sè sfèro, ktera najbolj leno léta.
- 109 Temù, ki pred menoj se len pomika,
vsa pela nekdaš slavo je Toskana;
zdaj? spomni komaj konec ga jezika
- 112 Siena, grad njegov, kjer zver končana
florenska je bilà in nje besnenje,
ohola zver, ki zdaj je poteptana.
- 115 Dà, vaša slava vsa je kot zelenje:
vzrastè, zvenè, dobivši ost umora
od njèga, ki prizval je kal v življenje.»
- 118 In jaz: »Resnico deš! Budi pokora,
ponižnost se, napuh mi upada ugnani...
Pa kdo predmet je tvojega govóra?«
- 121 »Le-tá«, mi dé, »je Provenzan Salvani;
trpi, ker hotel je, da vzdihovalo
v Sieni vse bi kot njèga tlačani;
- 124 Tàk hodi — brez mirú — pod težko skalo,
odkar je umrl; to je zadostovanje,
ker srce mu visoko je letalo.«
- 127 In jaz: »Če vsak, ki odlašal je kesanje,
dokler da ni od smrti bil obkoljen,
v predvic obsojen spodaj je čakánje,

- 130 razèn če mu odhod je bil izmoljen
in se p r e d rokom zemskih let izbavi —
kakó da vstop je tému bil dovoljen?«
- 133 In on: »Ko živel je v največi slavi,
zatrši stid, na trg pred vso Sieno
se veledušno neki dan postavi
- 136 in tam, da bi nabral odkupa ceno
prijatelju, ki v Karlovi bil ječi,
je dlan molil tresoč se... Z nobeno
- 139 besedo nočem več v temò poseči;
prekmalu pride čas, ko someščanstvo
te nauči, kaj s tem sem hotel reči.
- 142 Ta čin je onemu odprl izgnanstvo.«

V. 58. Umberto, sin Viljema Aldobrandesco, se je s svojo ošabnostjo ljudstvu tako zameril, da so ga (l. 1259.) v mestecu Campagnatico (v bližini Siene) umorili. — V. 79. »Kaj nisi Oderisi...« Oderisi iz Gubbija (v vojvodini Urbino, blizu Asisija) je bil slikar miniaturn. — V. 94. Cimabue... roj. okoli l. 1240. v Florenci; Giotto (1276—1336), tudi Florenčan, je oče moderne slikarske umetnosti. — V. 97. Guido Guinicelli iz Bolonje je moral prepustiti prvaštvo v poeziji mlajšemu: Guidu Cavalcanti iz Florence; tretji (ki je še v zibelci) je najbrž — Dante sam. — V. 107, 108. »sfèra, ki najbolj leno léta,« je po tedanji astronomiji zvezdnato nebó: suče se od zapada proti vzhodu, premakne se v 100 letih za eno stopinjo (1°), torej izvrši obrat v 36.000 letih. — V. 121. Provenzan Salvani je bil poveljnik Siencev v bitki pri Montaperti ob rečici Arbia l. 1260. (4. septembra) in florentinski gvelfi so bili takrat poraženi. — V. 137. »prijatelju...« Ta je bil neki Vigna; Karl Anžovinski je zahteval zanj 10.000 zlatnikov, katere je Salvani z največjim samozatajevanjem, nabirajoč denar kot miloščino, zbral.

Začetek in konec.

Izidor Cankar.

Preprost slučaj, kakršnih sem doživel v tem času mnogo, mi je prinesel dnevnik v roko. Morda se ni še nikoli pisalo toliko dnevnikov, kakor sedaj, in morda niso bili nikoli tako brezpomembni; veliko sem jih bral in le malo prebral. Preveč hrupa je bilo v njih, preveč besed, da bi mogli kaj povedati, preveč doživljajev in dejanj, da bi se moglo v resnici kaj zgoditi. Dnevnik — če je to sploh dnevnik —, ki ga tukaj priobčujem, je zelo kratek; med vojsko je nastal, je z njo v zvezi in ne govori nič o njej. Saj sploh nič določnega ne pove, saj je samo utrip človeškega srca med milijoni drugih, atom svetovja, hip večnosti, izgubljen dih življenja. Nič drugega ni kakor mrtvo znamenje, da je nekoč živel neki človek, da je hodil, mislil, čutil in da ga sedaj ni več. Ko sem prebral teh par urno napisanih besed in sem mislil na človeka, ki jih je pisal, se mi je zazdelo, da hočem iz ene same črke spo-

znati vsebino debele knjige. Zato res ne vem, ali je dobro, da priobčujem ta odlomek.

Zvezek sem dobil po ranjencu, o katerem ne vem nič gotovega. Videl sem ga šele mrtvega in si nisem mogel misliti, kakšen je bil, ko je še živel; bil je prehujo zadet. V dnevniku sta popisani samo dve strani, vse drugo je prazno. Pisal je gotovo isti dan, ko je odhajal od doma. Vzel je zvezek s seboj, pa ni med vojsko pristavil nobene črke več; ne vem, ali ni imel časa, ali se mu ni zdelo vredno, da bi še kaj dostavljal.

»Dne 15. marca 1915 začenjam to pisanje, ki sem ga že zdavnaj namerjal začeti. Danes mi je srce prepolno, da bi ga mogel še odložiti. Prepolno vsega, dobrega in hudega, ljubezni in velikih trpkosti. Še nikdar nisem videl vse nadženske lepote

in sijaja svoje deklice s tako jasnimi očmi kakor snoči, ko sem se poslavljaj. Prišel sem do spoznanja, da je zame ta ljubezen, tako boleča, kakor je, velike cene, medtem ko zanjo ni. Njej je zgolj ljubezen, pravi tudi, da ji srce blaži. Meni je več, je življenje samo. Sedaj slednjič vidim, da me daleč nadkriljuje v vsem, kar imenujemo »prav živeti«, slednjič vem, da so ji dane moči, ki so meni na vekomaj odrečene; nekaterim moramo prepustiti, da so dobri, zase pa smo ohranili slabši del: da smo pametni.

Pomlad je sedaj, Velika noč se bliža. Nič še je zeleni, toda solnce je toplo. Vrtovi se prekopavajo, seme se spravlja v zemljo. Videl sem jo danes še enkrat, skrivaj in oddaleč, ko je stala na vrtu; polovica ga je bilo prekopanega, črnega, druga polovica je bila še siva. Grm je prirezavala. Slim, da nič ne ve, kako se grmovje prirezuje, da ta grm bo cvetel, kakor vsi ob svojem času, pomlad je in zemlja je prekopana.

O Rahla, naj se zgodi, kar se hoče! Ne, naj se zgodi, kar se mora! Dobro je, da sem ta hip dovel, nič več bi ne mogel doživeti, in naj bi mi tisoč let odmerjenih. Če bi ga moral odkupiti s tatjo, bi cena ne bila previsoka. Hujša je bolečina moje ljubezni od bolečine mladeniča. Ti veličastna žena, ti dobri instinkt! Kako je osramočeno vse v meni, na kar sem si domišljeval, kako ničevno in prazno je bilo vse v meni, dokler ti nisem pogledal v globino srca, kako mi je res-

nica življenja ves ta čas umirala v rokah! Ali se spominjaš, da sem te prosil nekoč: Vse se bo slabo končalo; reci, naj bom dober, ne močan, naj se navadim trpeti v slasti, ne hoteti velikih stvari! In si mi rekla: Bodi močan in dober. Kar je bilo vso večnost človeku odrečeno, se je zgodilo v meni sedaj, ta hip, na tvojo besedo.

Komu naj povem to veliko srečo, ki je danes v meni, srečo jasnega neba, brezpomembnosti sveta in vseh njegovih prikazni, začetega življenja, dihanja, koraka in sebi samemu govorjenih besed? Tebi jih kličem, Tiha, ki me ne slišiš, tebi, Nežna, ki te poznam! Premislil sem vse v tem času, kar sem se poslovil, in sem spoznal: svet je v vsej svoji ničvrednosti neskončne ljubezni vreden, ti si z vsemi svojimi zmotami neskončne ljubezni vredna, jaz sam živim prelepo življenje sredi vseh groz, ki me obdajajo, in Bog je nad nami in nad vsem.

Vihar vseh moči, ki nas vladajo, gre ta trenutek preko mene, jaz jih vidim in ti kličem: En sam hip življenja je vreden tisoč smrti. Kar govorim, Mirna, se ti zdi blodnja in bolezen, toda jaz sem vse premislil in vem: En sam hip življenja je vreden tisoč smrti.

To je dnevnik, njega začetek in konec. Kdo bi mogel reči, kaj se je godilo s človekom, ki ga je pisal, kaj mu je bilo na srcu? Najbrže veliko reči, kakor nam vsem, pa gotovo je samo to, da je živel, kakor živimo mi, in da je potem umrl.

Razprava.

Izidor Cankar.

»Samo mi mislimo tako,« je rekel asistenčni zdravnik in je upiral prst na zemljevid, ki je visel na steni častniške obednice; »sklepati moremo potem šele, ko je vse gotovo. Včeraj sem govoril s prijateljem iz generalnega štaba, ki mi je rekel: Potrpajte samo še en hip! Samo še en hip! In to vedite, da ni nobena reč nemogoča, je dejal. Stavim glavo, da...«

»Steklenica šampanjca bi mi bila ljubša,« ga je zavrnil debeli štabni zdravnik. »Johan, piva!«

»Ne steklenice, sod šampusa stavim,« je vneto nadaljeval mladi častnik svoja vojna razmotrivanja. Rabil je besedo »šampus«, ker je hotel vzbuditi vtis, da je s to pijačo v ravno tako prijaznem in domačem razmerju, kakor s članom generalnega štaba. Toda poslušal ga je samo kurat, ki ni vedel, kaj bi govoril, medtem ko se ostali trije niso nič

več menili zanj. Ura je bila devet in ob tem času so navadno začeli igrati. Služa je pomaknil malo mizo na sredo, razvrstil stole okrog nje, na druge stole postavil steklenice in kozarce, položil karte na mizo in odšel.

»Kje pa je Bázil?« je dejal komandant.

»Hihhi,« se je drobno nasmejal ulanski poročnik, ki je vodil ekonomijo bolnišnice; »mislim, da ima svoja pota in opravke.«

»Ah, ja!« se je nasmešnil tudi komandant.

»Vražjo kri ima ta človek. — Pa saj gremo lahko v troje, brez njega. Navadna stava?« je vprašal in razdelil karte.

»Ne vem, kakšno kri ima,« je odgovoril štabni zdravnik, »jaz gā ne razumem popolnoma. Včeraj se mi je pripetila čudna reč. Kar na lepem dobim drobno pisemce, v katerem me prosi neznana dama